



# **FFEIL FFEITHIAU 03/11**

**Deddf Cydraddoldeb 2010 – Pwyntiau  
Allweddol i Ysgolion**

**Cynhyrchwyd y Canllaw hwn ar y cyd gan  
Gomisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol  
(Cymru) a Llywodraethwyr Cymru.**



## **FFEIL FFEITHIAU 03/11**

### **Deddf Cydraddoldeb 2010 – Pwyntiau Allweddol i Ysgolion**

Mae'r Ddeddf Cydraddoldeb 2010 (y Ddeddf) yn **dwyn ynghyd** y deddfau gwrth wahaniaethu blaenorol, fel y Deddfau Gwahaniaethu ar sail Anabledd, Cysylltiadau Hiliol a Chyflog Cyfartal ac yn eu disodli gydag un Ddeddf. Daeth mwyafrif y Ddeddf i rym ar 1 Hydref 2010. **Mae'r ffeil Ffeithiau fer hon yn amlygu rhai o'r darpariaethau allweddol o dan y Ddeddf.**

#### Canllaw Pellach:

Mae [canllaw](#) ar wefan y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol ar ddarpariaethau'r Ddeddf sydd yn gwahardd ysgolion rhag gwahaniaethu yn erbyn, aflonyddu nac erlid darpar ddisgyblion, disgyblion cyfredol ac mewn rhai amgylchiadau cyn ddisgyblion.

Mae gan ysgolion hefyd rwymedigaethau o dan y Ddeddf fel cyflogwyr, cyrff sydd yn cynnal swyddogaethau cyhoeddus a darparwyr gwasanaeth (ar gyfer ysgolion Sylfaen, ac ysgolion a Gynhelir yn Wirfoddol, y corff llywodraethu yw'r cyflogwr, a'r ALI yw'r cyflogwr mewn ysgolion Cymuned ac ysgolion a Reolir yn Wirfoddol, ond gan y corff llywodraethu mae'r cyfrifoldeb dros faterion staffio etc.) Mae [canllaw](#) hefyd ar wefan y Comisiwn ar yr agweddau hynny o'r Ddeddf.

#### Pwy mae'r Ddeddf yn ei ddiogelu:

Yn gyffredinol mae'r Ddeddf yn cynnwys unrhyw un sydd ag un neu ragor o'r '**nodweddion gwarchodedig**' canlynol:

- oedran;
- anabledd;
- ailbennu rhywedd;
- priodas a phartneriaeth sifil, beichiogrwydd a mamolaeth;
- hil – yn cynnwys tarddiad ethnig neu genedlaethol, lliw neu genedligrwydd, crefydd neu gred – yn cynnwys diffyg cred;
- rhyw a chyfeiriadedd rhywiol. Mae'n berthnasol i briodas a phartneriaeth sifil ond dim ond mewn perthynas â'r gofyniad i dalu sylw dyledus i'r angen i ddileu gwahaniaethu.

*Nodweddion gwarchodedig mewn ysgolion:* Mae'r Ddeddf yn ymestyn diogelwch yn erbyn gwahaniaethu yn berthynol i ailbennu rhywedd a beichiogrwydd a mamolaeth i ddisgyblion mewn ysgol. Ond, mae'r Ddeddf yn gwneud eithriad *nad* yw gwahaniaethu ar sail *oedran a phriodas a phartneriaeth sifil* wedi'u diogelu mewn ysgolion.

#### Beth sydd yn newydd o dan y Ddeddf?

Gan fod Deddf Cydraddoldeb 2010 yn ceisio harmoneiddio a dwyn ynghyd y ddeddfwriaeth cydraddoldeb blaenorol, bydd ysgolion eisoes yn gwneud llawer o'r hyn sydd yn ofynnol. Er enghraifft, mae Adran 10 o'r Ddeddf yn cynnwys Hygyrchedd i Ddisgyblion Anabl. Mae hyn yn cadw'r darpariaethau blaenorol oedd yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol baratoi strategaethau hygyrchedd ysgrifenedig a chyrrff llywodraethu ysgolion a gynhelir i ddatblygu **cynlluniau hygyrchedd ysgrifenedig**, yn nodi sut y byddant yn cynyddu mynediad disgyblion anabl i'r cwricwlwm ysgol, gwella'r amgylchedd a gwella darpariaeth gwybodaeth.

Prif ddarpariaethau *newydd* y Ddeddf yw

- Nodweddion gwarchoddedig newydd ailbennu rhywedd, beichiogrwyff a mamolaeth, priodas a phartneriaeth sifil;
- Diffiniad newydd o wahaniaethu *uniongyrchol*;
- Newidiadau i ddiffiniadau *gwahaniaethu ar sail anabledd*;
- *Dyletswydd* cydraddoldeb sector cyhoeddus newydd;
- Chwyddo *gweithredu cadarnhaol*;
- *Cwestiynau cyn cyflogaeth am anabledd ac ieched*.

### Gwahaniaethu Uniongyrchol:

Mae gwahaniaethu uniongyrchol yn cynnwys triniaeth llai ffafriol 'oherwydd' nodwedd warchoddedig. Mae'r diffiniad newydd hwn yn ddigon eang i gynnwys achosion lle mae'r driniaeth llai ffafriol yn digwydd oherwydd cysylltiad y dioddefwr gyda rhywun sydd â'r nodwedd honno neu oherwydd y gred anghywir bod y dioddefwr yn meddu ar y nodwedd gwarchoddedig. Felly, mae gwahaniaethu trwy *gysylltiad a chanfyddiad* wedi'i ymestyn i gynnwys oedran, anabledd, ailbennu rhywedd a rhyw yn ychwanegol at y diogelwch blaenorol i ryw, cyfeiriadedd rhyw a chrefydd a chred.

Yn gyffredinol nid oes amddiffyniad i *wahaniaethu uniongyrchol*. Yr eithriad i hyn yw ei bod yn bosibl cyfiawnhau gwahaniaethu uniongyrchol ar sail oedran (dim ond) lle mae triniaeth yn ddull cymesur o gyflawni nod cyfreithiol.

### Gwahaniaethu ar sail Anabledd

Mae'r Ddeddf wedi cyflwyno dau newid ynglŷn â'r hyn sydd yn wahaniaethu ar sail anabledd. Erbyn hyn mae pedwar math:

- *Gwahaniaethu uniongyrchol* – roedd hwn yn bodoli o'r blaen;
- *Methu gwneud addasiad rhesymol* – eto roedd hyn yn bodoli o'r blaen. Mae'n berthynol yn unig ag anabledd (gweler gwybodaeth bellach isod ynglŷn â sut y mae'r dyletswydd yn berthynol i ysgolion);
- *Gwahaniaethu anuniongyrchol* – mae'r ffurf hwn o wahaniaethu yn berthynol i anabledd (ac ailbennu rhywedd) am y tro cyntaf. Yn fras, mae'n golygu ei bod yn anghyfreithlon cymhwyso polisi neu arfer sydd yn rhoi'r rhai sydd yn rhannu nodwedd warchoddedig dan anfantais neilltuol, oni bai bod modd dangos ei fod yn ddull cymesur o gyflawni nod cyfreithiol;
- *Gwahaniaethu'n deillio o anabledd* – mae hwn yn ffurf arall o wahaniaethu ar sail anabledd ac mae'n disodli'r cysyniad blaenorol o wahaniaethu'n berthynol i anabledd. Mae'r gwahaniaethu newydd hwn yn digwydd pan fo person yn cael ei drin yn anffafriol oherwydd rhywbeth yn codi oherwydd ei anabledd. Mae'n amddiffyniad i ddangos bod y driniaeth yn ddull cymesur o gyflawni nod cyfreithiol. Mae'n amddiffyniad hefyd i gyflogwr neu ddarparydd gwasanaeth etc, os gallant ddangos nad oeddent yn gwybod, ac na ellid disgwyl yn rhesymol iddynt wybod, bod gan y person anabledd.

### Dyletswydd cydraddoldeb newydd y sector cyhoeddus newydd:

Mae'r Ddeddf yw cynnwys dyletswydd cydraddoldeb newydd y sector cyhoeddus (y 'dyletswydd cyffredinol'), sydd yn disodli'r dyletswyddau ar wahân yn berthynol i gydraddoldeb hil, anabledd a rhyw. Ategir y dyletswydd cyffredinol gan ddyletswyddau penodol a gyflwynwyd gan Lywodraeth Cymru, sydd yn nodi camau neilltuol y mae'n rhaid i ysgolion ac awdurdodau cyhoeddus eraill yng Nghymru eu cymryd i'w cynorthwyo i gyflawni'r dyletswydd cyffredinol yn well.

### **Mae ffeil ffeithiau arall yn darparu rhagor o fanyllion, yn cynnwys beth sydd angen i ysgolion ei wneud erbyn Ebrill 2012.**

### Chwyddo gweithredu cadarnhaol:

Mae'r Ddeddf yn gwneud darpariaeth cyffredinol yn caniatáu (ond wrth gwrs nid yn ei gwneud yn ofynnol) gweithredu cadarnhaol lle mae rheswm i feddwl bod pobl sydd yn rhannu nodwedd warchoddedig yn:

- dioddef anfantais yn gysylltiedig gyda'r nodwedd, neu
- anghenion sydd yn wahanol i'r rhai nad ydynt yn ei rannu, neu
- lle mae eu cyfranogiad mewn gweithgaredd yn anghymesur o isel.

Mewn amgylchiadau o'r fath, nid yw'r Ddeddf yn gwahardd unrhyw weithredu sydd yn ddull cymesur o gyflawni'r nod lle mae pobl sydd yn rhannu nodwedd warchoddedig yn goresgyn neu yn lleihau anfantais, diwallu eu hanghenion neu alluogi neu annog eu cyfranogiad.

Yng nghyd-destun culach cyflogaeth, roedd deddfwriaeth flaenorol yn caniatáu cyflogwyr i weithredu'n gadarnhaol mewn perthynas â grwpiau wedi'u tan gynrychioli o ran targedu ac annog ceisiadau gan y grwpiau hyn. Mae Deddf Cydraddoldeb 2010 yn ymestyn gweithredu cadarnhaol a ganiateir i gynnwys recriwtio a dyrchafiadau. Wrth ddethol ymgeiswyr ar gyfer dyrchafiad neu wrth recriwtio gall cyflogwr gymryd i ystyriaeth nodwedd warchoddedig person, yn amodol i ddiwallu rhai amodau.

Yr amodau yw:

- rhaid anelu'r driniaeth fwy ffafriol at yr unigolion hynny y mae eu nodweddion gwarchoddedig yn golygu eu bod dan anfantais neu wedi'u tan gynrychioli.
- Hefyd, caiff gweithredu cadarnhaol o'r fath ei ganiatau dim ond lle mae:
  - (i) yr unigolyn dan sylw mor 'gymwys' ag ymgeiswyr eraill;
  - (ii) nid oes gan y cyflogwr bolisi o weithredu cadarnhaol o'r fath (h.y. mae'n gweithredu fesul achos); a
  - (iii) rhaid cyfiawnhau'r driniaeth fwy ffafriol hefyd yn wrthrychol – h.y. dull cymesur o ddelio gydag anfantais neu dan gynrychiolaeth pobl gyda nodweddion gwarchoddedig.

### Cwestiynau cyn cyflogaeth am anabledd ac iechyd

Mae'r Ddeddf yn dwyn y sefyllfa flaenorol i ffocws mwy, fel ei bod bellach yn anghyfreithlon i gyflogwr, asiantaeth recriwtio neu ymgynghorydd ofyn (yn ysgrifenedig neu ar lafar) am iechyd ymgeisydd cyn cynnig swydd neu lunio rhestr fer. Felly ni fyddai cwestiwn am y nifer o ddyddiau a gymerwyd i ffwrdd o'r gwaith yn cael ei ganiatau. Ond mae sawl eithriad i'r gwaharddiad cyffredinol hwn. Er enghraifft: gofyn er mwyn gwneud addasiad rhesymol i alluogi cyfranogiad yn y broses recriwtio; neu darganfod a fyddai ymgeisydd yn gallu cyflawni swyddogaeth sydd yn hanfodol i'r swydd. Mae wrth gwrs yn gyfreithiol i gynnig swydd yn amodol ar asesiad iechyd boddhaol.

## **Beth sydd yn ofynnol i Ysgolion yn neilltuol ei wneud yn ôl y Ddeddf**

Mae Rhan 6 o'r Ddeddf yn datgan na ddylai **corff cyfrifol** ysgol wahaniaethu yn erbyn disgybl:

- (a) yn y modd y mae'n darparu addysg i'r disgybl;
- (b) yn y modd y mae'n rhoi mynediad i'r disgybl i fantais, cyfleuster neu wasanaeth;
- (c) trwy beidio â darparu addysg i'r disgybl;
- (d) trwy beidio â rhoi mynediad i'r disgybl i fantais, cyfleuster neu wasanaeth;
- (e) trwy waharadd y disgybl o'r ysgol;
- (f) trwy gyflwyno'r disgybl i unrhyw nam arall.

Yn ychwanegol at y darpariaethau yn erbyn gwahaniaethu, mae'r Ddeddf hefyd yn diogelu disgyblion rhag aflonyddwch neu erledigaeth gan ysgol.

'Corff cyfrifol' yw awdurdod lleol neu gorff llywodraethu (neu berchennog ysgol annibynnol). Fel cyflogwr (gweler tudalen 1) mae ysgol yn gyfreithiol gyfrifol am weithrediadau o wahaniaethu, aflonyddu ac erledigaeth a gyflawnir gan ei chyflogai yn ystod eu cyflogaeth neu gan bobl sydd yn gweithredu ar ei rhan (asiantwyr).

Mae dyletswydd ysgol i'w disgyblion yn mynd y tu hwnt i addysg ffurfiol yn unig. Mae'n darparu ac yn cynnwys yr holl weithgareddau ysgol fel gweithgareddau allgyrsiol a hamdden, clybiau ar ôl ysgol a gwaith cartref, chwaraeon a thripiâu ysgol, yn ogystal â chyfleusterau ysgol fel llyfrgelloedd a chyfleusterau TG.

Nid oes ots os oedd ysgol yn gwybod am neu yn cymeradwy'r gweithredoedd hyn. Ond os gall ddangos ei bod wedi cymryd pob cam rhesymol i atal ei chyflogai neu asiantwyr rhag gweithredu'n anghyfreithlon, ni fydd yn cael ei dal yn gyfreithiol gyfrifol.

Mae cyflogai ysgol yn gyfrifol yn bersonol am eu gweithredoedd eu hunain o wahaniaethu, aflonyddu neu erild a weithredir yn ystod eu cyflogaeth, os yw'r cyflogwr hefyd yn atebol ai peidio hefyd. Ond ni all cyflogai fod yn bersonol atebol mewn perthynas â gwahaniaethu ar sail anabled mewn ysgolion.

Mae Atodlen 11 o'r Ddeddf yn nodi eithriadau cyfyngedig i rai o'r darpariaethau gwahaniaethu ynghylch derbyniadau, yn cynnwys mewn perthynas ag ysgolion un rhyw ac ysgolion o gymeriad crefyddol.

### **Addasiadau rhesymol gan ysgolion**

Fel y nodwyd uchod, mae gan ysgol ddyletswydd i wneud addasiadau rhesymol ar gyfer pobl anabl.

Mae'r Ddeddf yn *ymestyn y dyletswydd* i wneud addasiadau rhesymol i gynnwys darparu cynorthwyon a gwasanaethau atodol gan yr ysgol. Ond, nid yw'r dyddiad pan fydd yr elfen hon o'r dyletswydd yn dod i rym wedi'i gadarnhau eto.

Mae'r Ddeddf yn benodol yn nodi darpariaeth gwybodaeth mewn fformat hygyrch fel addasiad rhesymol.

## Darpariaeth Addysg Anghenion Arbennig (AAA)

Mae'r dyletswydd i wneud addasiadau rhesymol yn eistedd ochr yn ochr gyda dyletswyddau ysgol ac awdurdodau lleol menw perthynas ag AAA o dan Rhan 4 o Ddeddf Addysg 1996. Mewn rhai achosion, gall y gefnogaeth a dderbynia disgybl anabl o dan y fframwaith AAA olygu nad ydynt yn dioddef anfantais sylweddol ac felly nid oes angen gwneud addasiadau rhesymol ychwanegol ar eu cyfer. Mewn achosion eraill efallai bod disgyblion anabl angen addasiadau rhesymol yn ychwanegol at y ddarpariaeth addysgol arbennig y maent yn ei derbyn. Mae disgyblion anabl hefyd heb anghenion addysgol arbennig, ond maent angen addasiadau rhesymol. Mae'r lefel o gefnogaeth y mae disgybl yn ei dderbyn o dan Rhan 4 o Ddeddf Addysg 1996 yn un o'r ffactorau i'w cymryd i ystyriaeth pan fo ysgol yn ystyried a fyddai'n rhesymol iddi orfod gwneud hynny.

**Cyfeirier hefyd at y Ffeil Ffeithiau ar Ddyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus ar gyfer ysgolion yng Nghymru, sydd yn cynnwys rhai enghreifftiau o feysydd o wahaniaethu potensial mewn ysgolion.**

Am ragor o wybodaeth cysylltwch gyda: [wales@equalityhumanrights.com](mailto:wales@equalityhumanrights.com)  
or [contact@governorswales.org.uk](mailto:contact@governorswales.org.uk)

**Mae'r Ffeil Ffeithiau hon yn cynnig crynodeb o'r prif bwyntiau yn Neddf Cydraddoldeb 2010 ar gyfer ysgolion a chyrff llywodraethu. Dylid ei ddefnyddio ar y cyd gyda chynghor a chefnogaeth fanwl a gynhyrchir gan eich ALI ac awdurdod esgobaethol ble mae'n briodol, yn ogystal â'r deunydd cyfeirio a nodwyd eisoes.**

**Cynhyrchwyd y Canllaw hwn ar y cyd gan Gomisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (Cymru) a Llywodraethwyr Cymru.**